

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Edited by Robin Hanbury-Tenison
THE GREAT EXPLORERS

Published by arrangement with Thames & Hudson Ltd, London,
The Great Explorers © 2010 and 2018 Thames & Hudson Ltd, London
This edition first published in Serbia in 2021 by Vulkan izdavaštvo, Belgrade
Serbian edition © 2021 Vulkan izdavaštvo
Translation Copyright © 2021 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-03627-5

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

ČUVENI ISTRAŽIVAČI

Četrdesetoro najčuvenijih ljudi
koji su izmenili naše poimanje sveta

PRIREDIO

Robin
Hanberi-Tenison

Preveo Vladimir D. Nikolić

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2021.

TRAGANJE ZA DRUGOM STRANOM HORIZONTA

*Kada kreneš na put za Itaku
zaželi da dug to bude put,
pothvata pun, opasnosti i saznanja.*
KONSTANTIN KAVAFI, ITAKA, 1911.*

Čuveni istraživači razlikuju se od ostalih ljudi. Tokom vekova, istaknuti pojedinci su do te mere briljirali u svojim geografskim istraživanjima da su nam promenili život. To su ljudi koji su preobrazili i samo poimanje našeg sveta – razotkrili su nam našu planetu i otvorili nam oči za materijalno, prirodno i istorijsko bogatstvo koje nas okružuje. To je počelo odavno i traje do dana današnjeg. Radoznalost je odvajkada bila dar ljudskog roda, ali i njegova kletva – i ona nas razlikuje od svih drugih vrsta. Bez te znatiželje, svi bismo ostali kod kuće. Otkako smo pre najmanje 100.000 godina razvili mozgove kakve imamo danas, na život gledamo drugačije od ostalih stvorenja. Stalno smo tragali van svog neposrednog okruženja za mogućnostima koje je neka nova teritorija mogla da ponudi, i osećali smo poriv da putujemo sve dalje i dalje, i da istražujemo, i to ne samo u potrazi za hranom, životnim prostorom i zemljom, već i iz puke radoznalosti.

* U prevodu Slobodana Blagojevića, iz knjige *Sabrane pjesme*, Svjetlost, Sarajevo, 1988.

Međutim, nikad ranije nije bilo važnije shvatiti dokle nas je dovela ta naša radoznalost, šta nam je donela što se tiče znanja i razumevanja, i šta nam poručuje o našoj odgovornosti prema planeti. Ovaj svet je nekad bio nov i nepoznat. A sada, premda je većina nekadašnjih čuda i dalje tu, mi tek počinjemo da shvatamo, u ovom odsudnom trenutku, da postoji još toliko toga što ne razumemo i tako malo vremena da to shvatimo. Nužda za istraživanjem nikad nije bila veća.

Otkako smo izašli iz Velike rasedne doline u Africi, odakle je, po današnjem opšteprihvaćenom mišljenju, potekao *Homo sapiens*, stalno smo istraživali. Najraniji pioniri, koji su se munjevito raširili da zauzmu najveći deo naseljive i pristupačne zemlje, bili su prvobitni veliki istraživači. Niko više ne može da ponovi iskustvo koje su oni doživeli kad su po prvi put kročili u nepregledne netaknute predele, od pustinja i tropskih prašuma do planina i plodnih ravnica. Od tada je, međutim, bilo mnogo onih koji su osećali neodoljivu potrebu da istražuju granice svog poznatog sveta. Šaćica njih, koje su znatiželja i hrabrost navele da otkriju šta leži iza horizonta, izdvaja se iz gomile poput divova. To su bili čuveni istraživači, a od mnogobrojnih koji ispunjavaju uslove da budu uključeni u ovu knjigu, ovde opisujemo četrdeset najzanimljivijih. To su bili ljudi čije biografije otkrivaju neumoljivu ambiciju, koja ih je terala da se dodatno potrude i pruže svoj maksimum, ali i njihove druge vrline i mane – pohlepu, hrabrost, autoritet i individualnost – ali pre svega, istraživački duh. Neretko je baš ta svojeglava vera u sebe i svoje snove razlog što su uspeali tamo gde drugi nisu.

PRELAZAK PREKO OKEANA

Slavno doba zabeleženih istraživanja počelo je prekookeanskim putovanjima pre oko pet stotina godina – a njima počinje i ova knjiga. Kada je Kolumbo stigao u Novi svet, njegovo putovanje imalo je najkataklizmičnije posledice u dotadašnjoj ljudskoj istoriji. Nijedno drugo geografsko otkriće nije izazvalo toliko mnogo promena koje su uticale na toliko mnogo ljudi, niti je imalo tako dalekosežne posledice. Poznati svet se u suštini udvostručio preko noći. Nedugo nakon što je Kolumbo

isplovio na zapad, Vasco da Gama, jedan od retkih istraživača koji su umrli uspešni i bogati, otvorio je put na istok. Začini, kao što su biber i karanfilić, do tada su se dobavljali isključivo skupim i retkim karavanima koji bi uspešno završili beskrajno dugačka putovanja kopnom. Evropa se odjednom zatekla između dva basnoslovna izvora bogatstva. Od tada pa nadalje, u nekoliko narednih stoleća, većina istraživanja usredsredila se na nalaženje boljih načina i bržih puteva za iskorišćavanje tih bogatstava.

Magelan, još jedan nemilosrdan i odlučan čovek, pokazao je u potrazi za zapadnim putem do Ostrva začina da se oko sveta može i oploviti, mada on lično nije preživeo to putovanje. Ubrzo nakon toga, okeani su postepeno pokoravani sve dok bukvalno nijedno naseljeno mesto u njima nije ostalo neotkriveno. Španija i Portugalija su se od početka koncentrisale na uništavanje i pljačkanje veličanstvenih carstava u Severnoj i Južnoj Americi i borbu za Ostrva začina. Onda su Britanija i Francuska, dve druge uticajne svetske pomorske sile, počele da pomeraju granice još dalje na istok, otkrivajući nova ostrva i osnivajući kolonije. Njihovi najbolji kapetani, kao što su Bugenvil i Kuk – možda najveći navigator svih vremena – bili su prosvetljeni ljudi, koji su tragali za znanjem, a ne za bogatstvom, i u tom smislu su se razlikovali od konkvistadora; međutim, promene koje su doneli kulturama nepripremljenim za zapadnjačku kulturu i evropske bolesti bile su bezmalo podjednako razorne.

ISTRAŽIVANJE KONTINENATA KOPNOM I REKAMA

Na kopnu je izazov bio prodreti u najdublje delove unutrašnjosti nepoznatih kontinenata. U nepoznatom Novom svetu kružila je priča da postoje mitski gradova od zlata, što je konkvistadore, poput Ernana Kortesaa, Fransiska Pizara i Ernanda de Sota, nagnalo na mnoga nepočinstva. Na severu je postojala priča o novim bogatim i plodnim teritorijama za naseljavanje, što je predsednika Džefersona navelo da pošalje Luisa i Klarka na zapad Severne Amerike. Čudno, ta dva čoveka uspeša su da sprovedu veliku ekspediciju bez netrpeljivosti sa američkim starosedeočima, ali je posle njihovog uspeha usledila velika američka seoba, koja je raselila i skoro uništila prerijske Indijance.

I Afrika je, razume se, privlačila mnogobrojne istraživače da otkriju njena čudesa i tajne. Pre fotografije, daroviti slikari, poput skromnog Tomasa Bejnisa, koji je neko vreme putovao s Livingstonom, beležili su zapanjujuće prizore koji su informisali Londonce i Parižane koji su ih kupovali. Kompleksni likovi, u koje spada i mistični Ričard Barton, koji je putovao po Africi i Arabijskom poluostrvu, postajali su slavne ličnosti svoga doba, koje su svi veličali i slušali. U Aziji je Velika igra (strateško rivalstvo Rusije i Velike Britanije za dominaciju nad Centralnom Azijom) bila izgovor za mnoštvo ekspedicija epskih razmera. Rusi su imali strašnog lovca Nikolaja Prževalskog, po kome je nazvana poslednja rasa divljih konja na svetu; a Britanci su imali vojnike sanjare, kao što je Fransis Janghazband, i istrajne i rezervisane ljude, poput Neja Elajasa, Naina Singa i drugih pandita. Dok su istraživali prostrane nepoznate oblasti, oni su se, ni manje ni više, trkali ko će više uticati na tok ljudske istorije. Još jednom, među njima je bilo onih koje je podsticala nezajažljiva radoznalost da izmere ili razumeju – kao što je bio odlučni i uporni Mark Aurel Stajn. Dok čitamo o tim izuzetnim ljudima, postepeno ćemo saznati šta tu malobrojnu šaćicu pojedinaca nagoni da pomera granice sveta preko postojećih ograničenja.

Neretko su ogromne reke, s tajanstvenim dalekim izvorima, dovodile ljude do ludila u želji da ih otkriju. S toliko mnogo života duž rečnih obala, činilo se da ima smisla verovati da će, jednom kada reka bude potpuno osvojena i shvaćena, cela pasti u ruke kolonizatora. U Severnoj i Južnoj Americi upravo su reke odvele istraživače u unutrašnjost. Neki su bili dovoljno promućurni, kao što je Francuz Samuel de Šamplen, da posmatraju starosedeoce i uče od njih; tako su prosperirali i uspeali da obezbede velike teritorije, u Šamplenovom slučaju Kanadu, za kolonijalne gospodare. Ideja da kroz Severnu Ameriku postoji rečni tok koji bi omogućio put do Dalekog istoka nastavila je da opsega mnoge istraživače, uključujući i Roberta Makenzija, trgovca iz Škotske, nagoneći ga da vesla sve dalje i dalje uz neistražene reke, u poteri za svojim snom.

Reka Nil je još od osvita vremena predstavljala magnet za istraživače. Brusu Džejmsu, prvom iz Velike Britanije, najpre nisu verovali kada je tvrdio da je otkrio izvor Nila (doduše, bio je to izvor samo Plavog Nila). Kasnije je Kraljevsko geografsko društvo poslalo mnoštvo ekspedicija

Čuveni istraživači

da njegov izvor lociraju i ucrtaju na karte, a potraga za pravim izvorom Nila postala je predmet intenzivnog suparništva, ponosa i sramote – a neuspeh tih ekspedicija postao je poznat kao *bruka geografa*. Takva konkurencija i opsjednutost takođe su se završavale i tragično. Džon Haning Spik umro je baš jutro pre debate s Ričardom Bartonom o tome ko je zaista otkrio izvor Nila.

Harizmatični Mango Park rešio je misteriju reke Niger i vratio se u London sa svog prvog putovanja kao heroj, čeznući da se penzioniše; ali poput većine ovih ljudi, otkrio je da su draži Afrike i avantura prevelike da bi im odoleo, i vratio se samo da bi tamo umro. Dejvida Livingstona, velikog misionara i istraživača, religiozni žar podsticao je da prevaljuje ogromne razdaljine s ciljem da preobradi urođenike i zaustavi trgovinu robovima, a ne da se obogati. Bio je ubeđen da su reke, a naročito Zambezi, ključne za otvaranje kontinenta za zakonitu trgovinu. Pojedini, kao Henri Stenli, velško siroče koje je postalo američki novinar, istraživač i naposletku član britanskog Parlamenta, otišli su korak dalje i otkrili koji su delovi Afrike zreli za eksploataciju. Istraživači su utirali puteve, a za njima su sledili kolonizatori. A isto je bilo na Dalekom istoku, gde je potraga za novim putevima za trgovinu s Kinom pokrenula francusku kolonizaciju Indokine, a za sve su krivi sitni ali energični i odlučni Fransis Garnije i njegovi sadruzi, koji su se mukotrpno probijali uzvodno rekom Mekong, sve do Jangcekjanga.

LEDENE PUSTOŠI I USIJANE PUSTINJE

Zatim su negostoljubive polarne pustoši raspalile entuzijazam onih koji su želeli da odu još dalje i otkriju i razumeju samo središte polova. Norvežani, kao što su Fritjof Nansen, koji je kasnije dobio Nobelovu nagradu za mir, i Roald Amundsen, prvi čovek koji je kročio na Južni pol i prvi koji je balonom nadleteo Severni pol, briljirali su u tom okruženju. Premda su herojski napori ljudi poput Šekltona i Skota zaokupljali maštu javnosti, u ovu knjigu je uvršćen Edvard Vilson, lojalni eklektički naučnik, prirodnjak i doktor, koji je putovao s obojicom, zbog toga što oličava veliko mnoštvo herojskih osobina koje istraživača čine velikim.

Putovanja na ekstremnim hladnoćama dostigla su vrhunac s Volijem Herbertom i njegovom neverovatnom transpolarnom ekspedicijom. Herbertova istrajnost, koja je njemu i njegovoj trojici saputnika pomogla da izdrže petnaest meseci na temperaturama ispod nule, bila je jednaka njegovoj slikarskoj veštini. Draži polarnog leda istrajavaju u hrabrim ljudima, koji i dalje testiraju granice svoje izdržljivosti u pokušajima da stignu do polova.

Pustinje su oduvek fascinirale ljudski rod. Većina monoteističkih religija rodila se u tišini koja se samo tamo može naći, a privlačile su i neke od najžilavijih i najzanesenijih istraživača. Pustinjske putnike najčešće je inspirisala romansa, ali i san o velikoj nagradi. Većina njih je pisala o svojim doživljajima, a njihova dela su među najboljim i najstrastvenijim primerima putopisne proze. Sahara je predstavljala džinovsku barijeru ulasku u Afriku, a većina onih koji su pokušali da pređu beskrajne peščane dine nikad se više nije vratila. Hajnrih Bart je bio prvi koji je preživeo i pedantno zabeležio sve što je video. Takođe je prvi dao naučni prikaz svoje ekspedicije, što će kasnije postati skoro obavezna odlika devetnaestovekovnih istraživanja.

Unutrašnjost Australije je ogromna pustinja, ali se nekad naširoko verovalo da postoji unutrašnje more s bogatim pašnjacima. Čarls Stert je otišao dalje od ikoga tražeći istinu: i otkrio da tamo nema skoro ničega. Arabijska pustinja privlačila je mnoge u svoju pogibeljnu lepotu, uključujući i neke izuzetne žene, kao što su bile ledi Hester Stanhoup i ledi En Blant. Međutim, najznačajnije zaveštanje ostavila je Gertruda Bel, uključujući i donekle sumnjive zasluge, pošto je, u suštini, otkrila Irak. Pustinja Rub el Hali na Arabijskom poluostrvu privlačila je ljude koji su nastojali da budu prvi koji će je preći, a ima nekoliko kandidata za titulu najvećeg istraživača ovog područja. Hari Sent Džon Filbi bio je kvaran ali fascinantan čovek, koji ju je verovatno najbolje razumeo. Klasična knjiga *Arabijske peščare* Vilfreda Tesidžera ilustrovana je nekim od najupečatljivijih crnobelih fotografija beduina; a napravio ih je čovek koji je izjavljivao da prezire fotografiju. On je jednom rekao: „Putovanje na kamili, a mogao sam da putujem i kolima, pretvorilo je čitav taj poduhvat u kaskaderski trik“. Vilfredov savremenik Ralf Bagnold učinio je upravo to u Sahari, gde su njegova iskustva iz motorizovanih

Čuveni istraživači

ekspedicija, s ciljem proučavanja arheoloških ostataka i ponašanja peščanih dina, direktno dovela do osnivanja Pustinjske grupe dugog dometa u Drugom svetskom ratu.

POTRAGA ZA ZNANJEM

Nauci je trebalo mnogo vremena da zameni primarne pokretače u pokretanju ekspedicija – religiju i osvajanja. Ali kad je to konačno učinila u XIX veku, pojavio se čitav novi soj polihistora, koji su otkrivali nepoznatu i beskrajno raznoliku biosferu. Od neumornog Aleksandera fon Humbolta, potpuno opsednutog čoveka, čije pedantno beleženje svega što je video i čuo nikad nije nadmašeno, do zamišljenog Alfreda Rasela Volasa, koji je smislio teoriju evolucije dok je ležao i tresao se od groznice u visećoj ležaljci, potera za naučnim kolekcijama u najnegostoljubivijim okruženjima podsticala je neke izvanredne umove na nadljudske ispite fizičke izdržljivosti. Za Merijen Nort, koja je krenula na prvo putovanje u četrdesetoj godini života – i to u viktorijsko doba, kada žene to nisu radile – i za Frenka Kingdon-Vorda, motiv za putovanja i istraživanja bila je fasciniranost raskošno raznorodnom svetskom florom, mada su se oni, kao i uvek, tome posvetili s izuzetnom energijom i predanošću, koje su ih izdvojile od ostalih.

Jedno vreme činilo se da će čovek moći da upregne sve ljudske veštine i znanja, zagospodari planetom i eksploatiše je bez granica ili straha od posledica. Đino Votkins je kombinovao romantičarsku žeđ za avanturam i praktične ciljeve: pomogao je u uspostavljanju vazdušnog koridora preko Grenlanda, kojim je počela moderna epoha lakog preookeanskog avio-saobraćaja. Ali tek smo u poslednjih nekoliko decenija, kada smo počeli da osvajamo preostale okeanske dubine i počeli da posežemo i za zvezdama, shvatili koliko malo uistinu znamo o mehanizmima prirode i koliko mnogo toga preostaje da se uradi. Postoje ljudi kao Jurij Gagarin, skromni sin stolara, koji se našao u svemiru i večnoj slavi bezmalo potpuno slučajno, a koji su bili deo tih kolosalnih promena. I danas još postoje oni koji traže preostala nepoznata mesta na zemlji: Kusto je bukvalno izmislio podmorsko istraživanje i predstavio nepoznata čudesa

Robin Hanberi-Tenison

dubina čovečanstvu; a Endru Ivis je posvetio život istraživanju pećina, procenjujući da poznati otkriveni podzemni prolazi čine svega 10% od ukupnog broja. Novo sjajno doba istraživanja možda tek počinje. Možda je već prekasno da se spreče mnoga zla koja prete našem svetu, ali će uvek postojati ljudi čije su energija i volja usmereni prema jednom jedinom cilju: da idu do krajnjih granica i dalje, i inspirišu sve nas.

OKEANI

Kolumbo je postavio model za istraživača. On je krenuo da nađe put kojim niko ranije nije putovao, sa potpuno pogrešnim proračunima i bez sigurnog načina povratka; i svojim odlučnim vođstvom, ili ludom srećom, izmenio svet. Priča o tom đenovljanskom skorojeviću neizbežno je okružena mitom i legendom. Bila je to epska epoha, kada su se pustolovni trgovci vizionari stalno udruživali, saradivali i nadmetali, i u tom rivalstvu otkrili čak dva nova i nezamisliva kontinenta.

Nepunih pet godina nakon što je Kolumbo isplovio na zapad, Vasko da Gama je krenuo put do istoka, uspostavivši pomorski put do Indije oko Afrike. Sporazumom iz Tordesiljasa, Španija i Portugalija su 1493. godine povukle pravu liniju na mapi i podelile nepoznati svet između sebe. Taj sporazum je Portugaliji podario istočni pristup Ostrvima začina. Kada je Fernando Magelan prešao Tihi okean sa zapada, kao prvi čovek koji je oplovio oko Zemlje, Portugalci su tamo već bili čvrsto ukorenjeni.

Posledice te erupcije istraživačkih ekspedicija bile su veoma značajne u ljudskoj istoriji. Evropa je gledala u daljine, velike sile počele su da grade kolonijalna carstva i svet nikad više neće biti isti. Nezamisliva bogatstva čekala su da budu opljačkana, a i bila su pljačkana, i to nemilosrdno, sledećih 400 godina. A danas, dok žanjemo strašnu žetvu svoje pohlepe, vredi zastati da razmotrimo koliko bi naš svet bio drugačiji da je vodeći princip bio miroljubiva trgovina, a ne nasilno osvajanje. Da su drevni narodi, na koje su istraživači nabasali, bili tretirani s poštovanjem, a ne s prezirom, da li smo mogli da izbegnemo sramna zverstva izvršena nad neđužnim narodima i netaknutim sredinama? Neki su prepoznavali, iako

nejasno, zajedničku ljudskost s narodima koje su sretali, ali bi to skoro uvek nadjačale neposrednije i nemoralnije ljudske težnje.

Podjednako važna u ljudskoj istoriji bila je i nesvakidašnja izolacija Kine, a to je takođe moglo biti drugačije. Car Jungle je 1405. okupio najčudesniju flotu koju je svet ikada video. Pod evnuhom Dženg Heom, 63 ogromne džunke isplovile su da istaknu vrhovnu vlast Kine nad poznatim svetom. Pošto su izmislili kompas 500 godina pre nego što je ušao u opštu upotrebu u Evropi, s brodovima deset puta većim od Kolumbove *Santa Marije* i posadom od 28.000 ljudi, Kinezi su bili nesavladivi na moru. Na sedam putovanja posetili su najmanje trideset pet zemalja, možda čak i Južnu Ameriku. Međutim, pedeset godina pre nego što je Kolumbo isplovio na zapad, Kinezi su odlučili da se okrenu izolacionizmu i zatvore za ostatak sveta.

Tokom tri veka posle Kolumba, morski putevi su bili glavni način otkrivanja i osvajanja novih zemalja. Kako su se plovne i navigacione tehnike sve više poboljšavale, za šta su najviše zaslužni Portugalci, kao i uslovi za život na brodovima i ishrana mornara, na dugim ekspedicijama ispitani su i najudaljeniji kuci Zemlje. Nakon što je Magelan dokazao da je Zemlja zaista okrugla, i kartografija je munjevito uznapredovala i popunjeno je mnoštvo praznina. Okeanija je ostala nedostižna još stotina godina, a Polinezija i duže, ali jedno za drugim, sva zabačena društva na izolovanim ostrvima bila su otkrivana, često samo da bi dovođenje nepoznatih bolesti i hrišćanstva uništilo njihov dotadašnji način života.

Luj Antoan de Bugenvil bio je jedan od retkih Francuza koji su bili članovi britanskog Kraljevskog društva, kao i čudesni galski kontrast prilično ustaljenom puritanskom i neoženjenom engleskom kapetanu, budući da je bio okoreli ženskaroš, sa snažnim *joie de vivre** u kombinaciji s oštrim naučničkim umom. Bugenvil je bio prvi Francuz koji je oplovio svet i, nesvesno, sa sobom je poveo i Žanu Bare, prvu ženu koja je to učinila, koja se bila prurušila u ličnog slugu botaničara ekspedicije.

Džejmsa Kuka su s pravom nazivali najvećim od svih istraživača. Pravi renesansni čovek, predvodio je epska istraživačka putovanja i prisvojio Australiju u ime britanske krune. Njegove čudesne navigacione

* Fr.: Radost življenja, uživanje u životu. (Prim. prev.)

Čuveni istraživači

veštine odvele su ga do zapanjujućeg broja nepoznatih mesta na Dalekom istoku i u Tihom okeanu – toliko je milja prešao da je tom istom brzinom mogao da otplovi i do Meseca. Legendarni Veliki južni kontinent mu je izmakao, ali je došao na 120 kilometara od Antarktika pre nego što je 1779. umro na Havajima. Dotad je već veliki deo svetskih okeana bio ucrtan na karte – ali su ogromna unutrašnja prostranstva novootkrivenih kontinenata ostala neistražena.

DEJVID BOJL

Kristifor Kolumbo

Čovek koji je izmenio lice sveta

1451–1506.

Onda sam primetio veoma veliku varijaciju koju sam opisao i zbog toga počeo da razmišljam o tom pitanju oblika sveta. I zaključio sam da nije okrugao, kao što pričaju, već da je istog oblika kao kruška [...] ili da je kao da je neko imao veoma okruglu loptu, i kao da je u nekom trenutku na njegovoj površini neko stavio žensku bradavicu; a taj deo nalik bradavici bi bio najistaknutiji i najbliži nebu; i bio bi na ekvatoru, u Svetskom okeanu, na kraju Orijenta.

KRISTIFOR KOLUMBO, OBJAŠNJAVAJUĆI SVOJE TREĆE PUTOVANJE

O pštepoznato je da su istraživači kontradiktorne ličnosti. Možda to i moraju da budu da bi imali neophodnu volju da krenu na rizična putovanja, a pored toga i da budu razmetljivi i odišu hrabrošću da bi ubedili ljude da ih slede. Ali od svih velikih istraživača, Kristifor Kolumbo je glavni kandidat za najparadoksalnijeg. On je, s jedne strane, bio briljantan navigator, ali je zato stalno grešio u svojim proračunima i teorijama, tako da su ga smatrali snobovskim skorojevićem s mesijanskim kompleksom, kao i pohlepnim, opsesivnim i religioznim manijakom.

Ono što je toliko fascinantno u vezi s tim očiglednim kontradikcijama u njegovom karakteru jeste to što takođe postoje i paradoksi u odvajanju istina i izmišljotina o njemu. Imamo sačuvane mnoge njegove dnevnik e i pisma, ali gotovo da i ne postoje opisi Kolumbove ličnosti od njegovih

savremenika, dok i dalje kruži tušta i tma bizarnih teorija o njegovom identitetu. Kolumba, na primer slave kao Italijana, Španca, Jevrejina, pa čak i Amerikanca, a najskorija teorija je da je bio portugalski aristokratski špijun. Međutim, izložba organizovana u Đenovi povodom petstogodišnjice njegovog rođenja predstavila je mnoštvo pisanih dokaza koji su Kristifora Kolumba povezali s Kristobalom Kolonom, koji se rodio u Đenovi 1451. godine, inače sina tkača i političkog aktiviste Domenika Kolumba – i to 18 meseci pre nego što su Turci osvojili Carigrad, odsekvši Đenovu od njenih unosnih kolonija na Crnom moru.

O Kolumbovom detinjstvu i ranoj mladosti takođe se malo zna. Možda je čak bio i ozloglašeni gusar u dugogodišnjoj borbi Francuza i Aragonaca za Đenovu. Ono što zasigurno znamo jeste to da se 1476. dvadesetpetogodišnji Kolumbo nasukao na portugalsku obalu kada su njegov konvoj napali francuski pirati. Odatle je završio u Engleskoj, verovatno najpre u Sauthemptonu, prvobitnom odredištu konvoja, a potom u Bristolu. Tu je prisustvovao džinovskim plimama i oseka – što je sve podsetilo na veličinu Atlantskog okeana. Verovatno je negde u tom periodu posetio i Island – što je bilo putovanje kojim se kasnije hvalio – prošavši mučno blizu Grenlanda i ruba poznatog sveta. Dok je boravio na Islandu, možda je čuo priče o mitskim nordijskim naseobinama u Helulandu, Marklandu i Vinlandu. A u Golveju, na povratku kući, dogodilo se nešto što mu je definitivno dalo ideju za buduću ekspediciju. Spasen je čamac u kome su bili muškarac i žena, još živi, iako su pronađeni nakon što su neko vreme plutali po moru; oboje su imali „krajnje neobičan izgled“. Kolumbo je verovao da su to bili Kinezi.

PRIPREMA PLANOVA

Događaji koji su odveli Kolumba preko Atlantskog okeana, kao i toliko toga drugog u vezi s njim, bili su i dobro dokumentovani, ali su izazvali i ogorčene rasprave. Tu spadaju njegov brak, kojim je ušao u istaknutu porodicu portugalskih istraživača, vreme koje je proveo na zabačenom ostrvu Porto Santo i njegova prepiska sa firentinskim mudracem Pao- lom dal Pocom Toskanelijem, koji je odavno zagovarao ideju plovidbe

na zapad kako bi se stiglo do neopisivih bogatstava istoka. Tu je, takođe, i vreme koje je proveo u Lisabonu – gde je jamačno čuo mnoštvo tračeva u lučkim bircuzima.

To sugerise još jednu zanimljivu mogućnost. Izgleda verovatno da je jedna od osoba koje je Kolumbo sreo u Lisabonu bio i njegov sunarodnik, đenovljanski trgovac Đovani Kaboto (koji je na engleskom govornom području poznat kao Džon Kabot), tada naturalizovani Mlečanin. Njihov odnos ostaje nejasan, ali njihove priče impliciraju to da je plovidba do Indije na zapad zapravo prvobitno bila zajednički Kabotov i Kolumbov projekat (skupa sa Kristiforovim bratom Bartolomeom), koji se na kraju završio u dugovima i međusobnom netrpeljivošću. Obojica su poreklom bili Đenovljani i verovatno imali veze s istom političkom partijom i lukom u Savoni. Bili su skoro vršnjaci. Obojica su trgovali vunom i svilom iz južne Evrope u Bristolu i Londonu. Obojica su često posećivali iste luke. Takođe, obojica su sredinom osamdesetih XV veka završili u tolikim dugovima da su morali da napuste dom s porodicom i presele se negde drugde.

Taj zajednički poduhvat – ako je uopšte bio planiran u Lisabonu – uključivao je probni odgovor o ključnom problemu: morali su da osmisle način kako da izvuku profit iz svojih otkrića. Jedna od opcija za potencijalne istraživače u tim danima bilo je da zatraže pokroviteljstvo nekog vladara, ali to im nije davalo nikakva lična prava nad teritorijom koju bi otkrili: bili bi nagrađeni za otkriće i za njih bi to bio kraj priče. Kolumbo i Kaboto smislili su nešto drugačije – sporazum s nekim vladarem da će, ako budu uspešni, dobiti procenat od svih prihoda od svog otkrića, kao i druga prava. Da je njihov plan upalio, i da su stigli do Kine, to bi od njih napravilo najbogatije ljude na svetu.

Kakva god bila prava istina, Kolumbo je kasnije odustao od ideje da uključi Portugalce. Umesto toga, njegov brat Bartolomeo i on nudili su poduhvat redom vladarima Kastilje, Engleske i Francuske, ali bezuspešno. Posle godina i godina pokušaja, a uglavnom zahvaljujući podršci kastiljanskog rizničara Luisa Santanhela, Kolumbu su naposljetku šansu pružili kastiljanski vladari Ferdinand i Izabela. I tako su u avgustu 1492. *Santa Marija*, *Ninja* i *Pinta* isplivale iz luke Palos.

PRVO PUTOVANJE

Nakon što je isplovio, Kolumbo, po prirodi preterano optimističan, neprestano je preuveličavao pređeni put. Međutim, vodio je i paralelne pomorske karte, kako bi ubedio posadu da njihovo putovanje u nepoznato nije nepovratno, i one su, zapravo, bile daleko preciznije. I pored toga, njegova posada je gotovo bila u otvorenoj pobuni kada se, u deset sati uveče 11. oktobra, Kolumbu učinilo da je na horizontu video nešto „nalik na malu voštanicu, koja se diže i pada“. Potom je, u dva sata posle ponoći narednog jutra, osmatrač na *Pinti* spazio kopno. Kolumbo je maleno ostrvo nazvao San Salvador, odneo kraljevski barjak na obalu i pao na kolena na plaži. Potom je usmerio pažnju na nage ljude, koji su ga posmatrali, i poklonio im crvene kape, staklene perle i „mnoge druge stvari neznatne vrednosti, koje su im pričinile veliko zadovoljstvo“.

Tragedija Kolumbovog dostignuća, i njegovih naseobina na ostrvu Hispaniola – koje su domoroci zvali Haiti – bila je u tome što se njegovo oduševljenje zbog nedužnosti urođenika uskoro pretvorilo u očajničku frustriranost zbog nedostatka zlata, za kojom su usledili brutalno ugnjetavanje starosedelaca, a na kraju i genocid. To će postati obrazac odnosa Starog i Novog sveta, zato što ni Kolumbova ni naredne ekspedicije nisu bile toliko istraživačke koliko trgovačke spekulacije. Morale su da ostvare profit. Na kraju mu se to i isplatilo, ali je osnovni problem bio taj što je Kolumbo mnogo pogrešio što se tiče njegovog pomorskog puta do Kine. Njegovi proračuni bili su potpuno pogrešni. Potcenio je obim Zemlje za četvrtinu, ali je uporno odbijao da prizna tu grešku, mada je svim njegovim savremenikima odmah bilo jasno kao dan da između Evrope i Azije postoji ogroman novi kontinent.

Na Badnje večer *Santa Marija* se nasukala i potonula. Brodska građa je spasena uz pomoć domorodaca i pretvorena u malu nastambu, gde je Kolumbo ostavio posadu pod zapovedništvom Dijega de Arane, rođaka svoje ljubavnice. Na povratnom putovanju u Evropu, Kolumbo je na Azorskim ostrvima, pod upravom Portugalaca, morao da spasava svoju posadu od hapšenja, a zatim je izgubio kontakt s Martinom Pinzonom na *Pinti* – zamalo tako izgubivši i zasluge za svoje otkriće. Napokon je